

Por.

- Hasło: **Autobiografizm** – Żal po stracie dziecka (str. 15-17);
- Hasło: **Autobiografizm** – Wspomnienia wojenne (str. 17-19);
- Hasło: **Bohaterstwo** – Bohater czasu wojny (str. 20-22), Bohater wielkich powstań (str. 22-23).

Pomocne lektury:

- ▶ *Antek i Katarynka* B. Prus,
- ▶ *Janko Muzykant* H. Sienkiewicz,
- ▶ *Mała księżniczka* F. H. Burnett,
- ▶ *Ten obcy* I. Jurgielewiczowa,
- ▶ *Nasza szkapa* M. Konopnicka.

DOM

Motyw domu można odnaleźć w wielu utworach literackich. Raz stanowi ostoję dla człowieka i najwyższą wartość, związaną ściśle z rodziną i ideałami tam wpojonymi. Innym razem jest miejscem przeklętym, z którego chce się uciec. Bywa także czymś nieosiągalnym, czymś, o czym się marzy i pragnie najbardziej na świecie. Dzieje się tak w wypadku tych bohaterów, którzy nigdy nie zaznali jego ciepła.

1. DOM JAKO OSTOJA

Biblia

W przypowieści *O synu marnotrawnym* to właśnie na łono rodziny powraca młodszy syn, który roztrwonił otrzymany od ojca majątek i został bez środków do życia. Dom to dla niego symbol dostatku, spokoju, szczęścia i miłości. Miejsce, gdzie zawsze może wrócić i gdzie przyjmą go z radością.

Mitologia grecka

Według mitologii greckiej, boginią domowego ogniska jest Hestia. W starożytności ogniovi przypisuje się moc łączenia ludzi swoim ciepłym i bezpiecznym

kręgiem. Zabiera się go wszędzie ze sobą, mówi się o jego boskiej sile i uznaje za symbol domu i rodziny. W mitologii rzymskiej za domowe ognisko odpowiada Westa.

Pan Tadeusz Adam Mickiewicz

Mickiewiczowski dworek w Soplicowie stanowi ostoję wszystkiego, co polskie. Poeta przedstawia w nim wspaniały ród szlachecki, który kultywuje ostatnie polskie zwyczaje, tj. obrządek grzybobrania, polowania czy nawet balu zaczynającego się od tradycyjnego poloneza, w którym pary tańczą w określonym porządku, zaś biesiadnicy zasiadają do stołu w wyznaczonej kolejności. Soplicowo pełni tu rolę „centrum ojczyzny”, na życie mieszkańców wpływ mają nie tylko tzw. wzorzec polskości, lecz także historia i naturalny cykl pór roku. Przedstawiciele starszego pokolenia szlachty nieustannie zmagają się z upływem czasu, chcąc ocalić wszystko, co polskie, a co odchodzi już w przeszłość.

W tym dworku każdy czuje się jak w domu: Zosia, która z powodu braku rodziców wychowuje się w Soplicowie, Tadeusz, którego Jacek Soplica oddał pod opiekę swojemu bratu Sędziemu, wszyscy goście i przyjezdni, a nawet służba traktowana jest tu z należytym szacunkiem.

Ziele na kraterze Melchior Wańkowicz

Powieść ma charakter autobiograficzny, opowiada bowiem o życiu osobistym pisarza i jego rodziny. Często nazywa się ją wręcz pieśnią na cześć domu. Bohaterami utworu są najbliżsi autora – rodzina, przyjaciele, zwierzęta i przedmioty związane z domem. Sam dom Wańkowicz nazywa Domeczkiem. Jest on dla niego niezwykle ważny, budowany był przecież z myślą o najbliższych. Stanowi dla nich azyl w najtrudniejszych chwilach, symbol trwałości i miłości rodzinnej. W powieści można dostrzec znaczący kontrast między czasami przedwojennymi a powojennymi. Przed wojną w Domeczku dominowały radość i zabawa, zaś po wojnie szczęście zostaje zakłócone śmiercią jednej z córek pisarza. Warto jednak przywołać obraz tego domu, opowiadając o szczęśliwej rodzinie. Wańkowicz ukazuje naprawdę kochających się ludzi i dom pełen ciepła. Członkowie rodziny troszczą się o siebie i spędzają razem dużo czasu. Dom przepełnia sympatyczna atmosfera, funkcjonują zabawne przezwiska – Tata to King, mama – Królik, a dziewczynki – Don Kichot i Sancho Pansa (lub Struś i Tirliporek). Rodzice dbają o solidne wykształcenie dzieci, wpajają im pozytywne wartości, uczą także zaradności w życiu.

***Hobbit, czyli tam i z powrotem* John Ronald Reuel Tolkien**

W Bag End sielskie życie prowadzą wszystkie hobbity. Miejsce to dla nich równie ważne, co magiczne. Rzadko się stąd ruszają, żyją otoczeni najbliższymi i nawet nie marzą o dalekich wyprawach czy podróżach. Prowadzą życie osiadłe i trudno im się dziwić. Domy w Bag End mają wszystko, czego potrzeba szczęśliwej rodzinie. Są dla nich ostoją i jedną wielką spiżarnią, gdyż nie można zapominać, że hobbity uwielbiają jeść. Dom to dla nich wartość nadrzędna – miejsce, gdzie czują się bezpieczne i szczęśliwe. Dla Bilba staje się celem w powrocie z podróży. Pragnie do niego wrócić, a myśl o ciepłym łóżku i smakołykach czekających w spiżarni dodaje mu sił. W powieści Tolkiena dom to symbol bezpieczeństwa, spokoju, stabilizacji²¹, choć też pewnej stagnacji²², a nawet nudy spowodowanej rutyną²³. Bilbo Baggins to typowy domator. Niechętnie wyrusza w podróż, bowiem lęka się niewiadomego, które czeka w odległej krainie. Wędrownica pozwala mu jeszcze bardziej docenić, jaką wartością jest rodzinne gniazdo.

2. DOM PRZYJAZNY

***Jeźycjada* Małgorzata Musierowicz**

Przyjaznym domem, który lubią odwiedzać goście, jest dom Borejków z cyklu powieści Małgorzaty Musierowicz. Każdy znajdzie tam zawsze miejsce dla siebie, ciepłą herbatę, poczęstunek oraz gotowych do rozmowy mieszkańców. Przyjaciele i znajomi Borejków często ich odwiedzają, bowiem ten dom przyciąga do siebie swoim nastrojem, zwyczajnością i gościnnością. Otoczony jest jakąś magią, którą może wytworzyć tylko kochająca siebie i świat rodzina.

***Harry Potter i komnata tajemnic* Joanne K. Rowling**

Przyjaznym dla gości i swoich mieszkańców domem jest Nora w *Harrym Potrze i komnacie tajemnic* oraz innych książkach z całego cyklu o małym czarodzieju. Mimo ubóstwa Weasleyowie chętnie witają gości. Chociaż ich twierdza nie należy do najpiękniejszych, Harry odnajduje w niej to, czego brakowało mu u Dursleyów: przyjaźń i bezpieczeństwo, zaś u pani Weasley matczyną miłość i opiekę.

²¹ Stabilizacja – utrwalenie, zrównoważenie czegoś.

²² Stagnacja – brak postępu, działania, zastój, bezruch, martwota.

²³ Rutyna – biegłość, wprawa, postępowanie według schematów.

3. DOM UBOGI

Most Jerzy Szaniawski

Do domu swojego ukochanego przybywa studentka archeologii Helena. Tomasz nie zapraszał jej, gdyż bał się, że dziewczynie nie spodoba się ubogi dom jego ojca. Helena przyjeżdża bez zaproszenia. Nie przeszkadza jej, że nie zastała luksusów, lecz biedę. Kiedyś był to bogaty zajazd, a raczej „przewóz”, gdy ojciec Tomasza przewoził łodzią podróżnych na drugi brzeg rzeki. Po wybudowaniu mostu przewoźnik jest niepotrzebny, nikt już nie korzysta z jego usług, więc i dom zbiedniał. Dach tak przecieka, że w kuchni stoi woda i nie pomaga już nawet łatanie dziur, gdyż co jakiś czas powstają nowe w kolejnych miejscach. Wszystko jest zaniedbane i tynk odpada ze ścian, na których wiszą poczerńiałe obrazki. Również sprzęty domowe noszą widoczne ślady zużycia. Wszystko jest stare i opiera się nowocześnieści.

Patrz wyżej:

- ▶ *Jeźyczada* M. Musierowicz,
- ▶ *Harry Potter i komnata tajemnic* J. K. Rowling.

4. DOM ZAMOŻNY

Dom dzienny, dom nocny Olga Tokarczuk

Budując dom dla córki, Michał wkłada w niego dużo pracy, czasu i pieniędzy. Chce, by w przyszłości niczego jej nie brakowało. Misia pomaga urządzać pokoje i kuchnię, wybiera drogie i piękne kafle na piec. Meble robi dla nich na zamówienie stary Boski, natomiast z miasta jest *wielki stojący zegar, kredens pokojowy i okrągły dębowy stół z rzeźbionymi nogami*. Nikt w okolicy nie ma tak pięknego domu i sam dziedzic przyjeżdża go obejrzeć. Wokół domu Michał sadi drzewa owocowe. Wśród nich kosztele, *drzewo rodzące owoce, które skusiły Ewę*. Tym samym Tokarczuk daje do zrozumienia, że dla Misi ten dom i jego okolice są swoistym rajem.

Patrz niżej:

- ▶ *Żona modna* I. Krasicki,
- ▶ *Pan Tadeusz* A. Mickiewicz,
- ▶ *Dolina Issy* Cz. Miłosz.

5. DOM JAKO BUDYNEK

Żona modna Ignacy Krasicki

Metamorfozę przechodzi wiejski dom Piotra, bohatera satyry Ignacego Krasickiego. Nowa żona urządza go w miejskim stylu francuskim. Krzywi się na porządku w nim zastane: nie podoba jej się, że bawialnia połączona jest z jadalnią, że nie ma w nim osobnych pomieszczeń do spania, strojów, książek, muzyki, zabaw i dla panien pokojowych. Z izby stołowej wyrzuca belki, na suficie umieszcza obraz Wenery, pozłaca sypialnię, gabinet „od stroju” ozdabia gipsowymi rzeźbami, wyrzuca z półek lekarstwa i konfitury, a na ich miejsce ustawia książki. Na marmurowym stole stoi teraz globus, a w kredensie porcelana. Nowa gospodyni zmienia także ogród. Każę wyrwać bukszpan i ligustr (*niemczyzna*), a zamiast nich posadzić gaiki cyprysowe, zarządza też zbudowanie domku pustelnika. W ogrodzie pojawiają się także strumyki *mruczące po kamykach* i holenderskie wanny. W dwa tygodnie dom i ogród Piotra nabierają francuskiego wyglądu. Niestety, podczas uroczystego balu wszystko niszczy pożar i niepokieszony Piotr udaje się z piękną Filis do miasta.

Pan Tadeusz Adam Mickiewicz

Mickiewiczowskie Soplicowo stoi *nad brzegiem ruczaju*, wśród pól na niewielkim pagórku. Otacza je brzozowy gaj, na którego tle biel dworku wydaje się razić w oczy. Dom jest niewielki, ale schludny i piękny. Otwarta brama sygnalizuje gościom, że zawsze są tu mile widziani. Wszystkie sprzęty są tam od lat: wielki kredens, zegar grający *Mazurka Dąbrowskiego* oraz obrazy znanych artystów. Dorosłemu Tadeuszowi wydają się już nie tak wielkie i piękne jak w dzieciństwie. Tylko jego pokój, w którym obecnie mieszka Zosia, wygląda inaczej, tak samo widok za oknem, gdzie teraz znajduje się mały ogródek z wypielęgowanymi grządkami i płotkiem.

Most Jerzy Szaniawski

Szaniawski dokładnie opisuje rodzinny dom architekta Tomasza, który w przeszłości był czymś w rodzaju karczmy czy zajazdu. Zbierali się w nim podróżni czekający na przeprawę przez rzekę. W tym celu dom był wyposażony w wielki kominek, przy którym ogrzewali się w czasie niepogody, ladę i kredens, by móc coś zjeść i pokoje gościnne, gdy zachodziła potrzeba noclegu. Okno wychodzi na rzekę, co umożliwiało obserwowanie pracy przewoźnika.

Dom ten jest zbudowany bardzo solidnie, co widać już od pierwszej chwili. Jednak dawna zamożność ustępuje zniszczeniu, biedzie i opuszczeniu. Ściany stają

się zadymione, pokrywają je liczne zacieki i odpadający gdzieniegdzie tynk. Dawna poczekalnia zmienia się w jadalnię, świetlicę i pracownię mieszkańców.

Dolina Issy Czesław Miłosz

Opisany w *Dolinie Issy* dom Tomaszka stoi nad sadzawką. Prowadzi do niego lipowa aleja, a z tyłu rośnie sad i agawy. Przykrywa go spadzisty dach, który wygląda, jakby miał go zaraz przygnieść. Dzikie winogrona oplatają białe ściany, okna i kolumnienki na ganku. Z tyłu jest dobudowane skrzydło, do którego wszyscy przenoszą się na zimę – tam bowiem nie dociera wilgoć. Kołyska Tomaszka stoi zawsze w starej części domu, tak by budził go śpiew ptaków za oknem.

Chłopiec najbardziej lubi wielką spiżarnię, bo tam znajduje smakołyki poukładane na licznych półkach sięgających sufitu. Często też odwiedza pomieszczenie obok kuchni (tzw. garderobę), gdzie bije się masło i suszy sery.

My, dzieci z dworca Zoo Christiane F.

Ze wsi do miasta przenosi się sześćioletnia Christiane z rodzicami. Od jakiegoś czasu mama pakuje ich rzeczy, cieszy się na myśl o nowym domu, opowiada, jakie piękne meble sobie kupią. Mieszkanie w Berlinie ma sześć wielkich pokoi, z których tylko trzy są umeblowane, w dzieciennym stoi kredens z zabawkami i dwa łóżka, w sypialni rodziców jedno łóżko, a w największym wersalka i parę krzeseł. Reszta jest przeznaczona na biuro matrymonialne, które rodzice chcą otworzyć. Z ich planów jednak nic nie wychodzi, więc muszą przenieść się do mniejszego mieszkania w biedniejszej dzielnicy Gropiusstadt. Jest to typowe blokowisko, które tylko z daleka pięknie wygląda. Z bliska prezentuje się już dużo gorzej: wszędzie czuć smród moczu – szczególnie na klatkach, gdzie załatwiają się dzieci. Mała Christiane rozumie dlaczego – winda zjeżdża tak długo, że dziewczynka nie może zdążyć do domowej toalety. Podobny problem mają zapewne także inni mali mieszkańcy wieżowców.

Dom dzienny, dom nocny Olga Tokarczuk

Dwa lata Michał buduje dom dla swojej córki Misi. Fundamenty są wykopane w idealny kwadrat, a każda ściana odpowiada jednej z czterech stron świata. Tokarczuk dokładnie opisuje ten budynek mający cztery piwnice, z których jedna będzie kuchnią letnią, druga schowkiem na nie wiadomo co, trzecia pralnią i komórką na ziemniaki, a czwarta, pod nimi, na lód. Parter ze swoimi pokojami, kuchnią z piecem z błękitnych kafli i mosiężnymi okuciami stanowi *krag pomieszczeń*. Po otwarciu wszystkich drzwi można chodzić w kółko. Na piętrze

kolejne pokoje czekają na wykończenie. Okna strychu wychodzą na cztery strony świata. Dom zwieńcza dach, *tak samo piękny jak dach pałacu*. Pod oknami Michał sadi drzewa owocowe, z których ma powstać sad.

6. DOM JAKO SIEDZIBA WARTOŚCI

Kamienie na szaniec Aleksander Kamiński

Domy Alka i Rudego to miejsca, w których istnieją *warunki dające możliwość zdrowego rozwoju psychicznego i fizycznego* rodzicom i dzieciom, panuje harmonia wśród członków rodziny, wysoki poziom kulturalny i przyjemna atmosfera. Ojcowie biorą czynny udział w życiu społecznym, natomiast matki to kobiety życzliwe i mądre. Dzięki wyniesionym z domu wartościom chłopcy potrafią walczyć za słuszne ideały. Autor zaznacza, że to właśnie dom tak ukształtował ich charaktery, że zasłynęli swoimi bohaterskimi czynami.

W domu Kossaków Magdalena Samozwaniec

W opisywanym przez autorkę Domu Babci mieszka przyjaciel wszystkich żywych stworzeń – Wojciech Kossak ze swoją rodziną. Babcia Kossakowa stanowi wielki autorytet dla wszystkich domowników, jest szanowana i to do niej czuje się respekt. Mama z kolei pochodzi z zamożnego szlacheckiego dworu i marzy o awansie społecznym dla swoich dzieci – w jej mniemaniu jest nim kariera artystyczna. Wie, że jej pociechy wyrosną na niezwykłych ludzi: Maria (Pawlikowska-Jasnorzewska) na pewno na kogoś wielkiego, Jerzy na malarza jak jego ojciec i dziadek, a z Magdaleny także „coś” będzie. Z domu o tak wielkich tradycjach nie sposób wyjść w świat bez wykształconych wartości i ideałów.

Por.

→ Hasło: **Rodzina** (str. 173-176).

Pomocne lektury:

- ▶ *Ania z Zielonego Wzgórza* L. M. Montgomery,
- ▶ *Tajemniczy ogród* F. H. Burnett.

DROGA

Motyw drogi (podróży, wędrówki, tułaczki) jest bardzo często wykorzystywany przez pisarzy. Bohaterowie wyruszają w świat z rozmaitych powodów – szukają czegoś lub kogoś, uciekają przed złem lub chcą zdobyć życiowe doświadczenie.

1. WĘDRÓWKA

Biblia

W *Starym Testamencie* naród wybrany wędruje do ziemi obiecanej. Celem tej męczącej i trwającej 40 lat wędrówki jest kraina Kanaan, gdzie Izraelici mają być wolni, opływać w dostatek i swobodnie wyznawać wiarę w jedynego Boga.

Mitologia grecka

Orfeusz, z miłości do utraconej Eurydyki, decyduje się na wyprawę do Hadesu. Zstępuje w ogromną pieczarę, idącą do wnętrza ziemi. Wędruje po mrocznym podziemiu, przepływa łodzią Charona przez Styks, a odzyskawszy ukochaną, kroczy przed nią ciemnymi ścieżkami ku ziemskiej jasności.

Bohaterką, która ma za sobą doświadczenie drogi, jest także Demeter. Wędrując po świecie, poszukuje porwanej córki, która złamała zakaz zrywania narcyzów i za karę trafiła do Hadesu.

Boska komedia Dante Alighieri

W czasie wędrówki po zaświatach Dante odwiedza trzy miejsca, do których trafiają ludzie po śmierci – Piekło, Czyściec i Niebo. Jego przewodnikiem jest najpierw Wergiliusz, a potem zmarła ukochana Dantego – Beatrycze. To wędrówka, która niesie ze sobą wiele nauk i przestroż. Uświadamia bowiem, co w życiu ludzkim jest naprawdę istotne.

Kwiatki świętego Franciszka

Bohater jest człowiekiem pełnym ciepła i miłości. Jego drogę życiową wypełnia nauczanie innych i sławienie piękna otaczającej ich przyrody. Dzieli się wiedzą o bożej doskonałości, uczy szacunku i miłości dla każdej żywej istoty. Dla św. Franciszka wędrówka ma przede wszystkim wymiar duchowego doskonalenia.